

Prokné Tirner Gyöngyi

Élő Népművészet 2010 - pályázat és kiállítás

A XV. Országos Népművészeti Kiállítás Nyugat- dunántúli regionális bemutatója

A díjnyertes csikótűzhely, készítője Takács István (Zalaszentbalázs)

A kulturális tárca és háttérintézményei 1974 óta hirdetik meg az Élő Népművészet országos pályázatát, melynek zárásaként kerül megrendezésre az országos népművészeti kiállítás. Az első időszakban biennáleszerűen, majd triennáléként, újabban 5 évente kerül sor erre. Ez évben vált esedékessé a pályázat kiírása, melyet az e területen alkotók nagyon vártak, hiszen tudjuk, hogy ez a szakma legkiemelkedőbb országos rendezvénye, a „kortárs” népművészek legrangosabb bemutatkozási lehetősége. Iránytűként szolgál az alkotók számára, hiszen a zsűri döntései orientálnak is. A díjazásnál pedig kiderül, mit tekinthetünk kiemelkedő teljesítménynek, szakmai „non plus ultrának”. Mielőtt ismertetném a 2010-ben lezajlott pályázatot és régiónk ebbéli szereplését, röviden nézzük meg, milyen út vezetett idáig.

A 19. század erősen polgárosodó társadalmán belül a parasztság sajátos, évszázadokon keresztül kialakított kultúrát mondhatott magáénak, melynek legfőbb jellemzője volt, hogy azt közösségi normák szabályozták, az egyének belenevelődtek a hagyományokba, így annak átörökítése az életrend szerves része volt. A 18. század második felétől a mindennapok használati tárgyaival párhuzamosan, egy gazdag, ünnepi környezeti tárgykultúra is kialakult. Ezzel együtt, szükségszerűen a díszítőművészet virágzása is bekövetkezett. Ennek a szerves társadalmi létnek az 1. világháború vetett véget. A megváltozott, kapitalizálódó életmód következtében - épp azok, akik előállították

Jandl Olga
(Lendva)
ezüst oklevéllel
jutalmazott
hetési hímzése

e tárgyakat - kiemelték eredeti közegéből annak egyes darabjait, és azt kereseti forrásnak tekintve, mint árucikket bocsátották áruba. E használati eszközök, szerszámok, edények, faragványok, elvesztve szerves kapcsolatukat eredeti közegükkel, technikai bravúrként létrejövő, funkciójukat veszített dísz tárgyakká váltak. A 20. század derekára ez a folyamat elvezetett a felülről irányított, előre megtervezett, „sorozatban gyártott”, kereskedelmi ízlésnek megfelelő népi iparművészet kialakulásához. A funkcióvesztéssel, egyben dísz tárggyá degradálódással, átfomálódott a tárgyalakítás lényege is. Ezért vált jelentőssé és értékelődött fel, a 20. század második felében, azoknak az egyéni stílusjegyeket kialakító alkotóknak a tevékenysége, akik vállalkoztak eredeti hagyományaink átmentésére. A hatvanas évek végén, a

hetvenes évek elején volt megfigyelhető ez a változás a népművészet területén. A „nomád nemzedék” megalakította 1972-ben a Fiatalok Népművészeti Stúdióját, mely célul tűzte ki, hogy újra fogalmazzza a népművészetet, a funkció és az esztétikum együtt értelmezésével újra a használati funkció kerüljön előtérbe a tárgyalakítás során. Mindez nem lett volna elég, ha nem párosul annak felismerésével, hogy ezt a tudást át is kell adni. A népművészeti mozgalom, mely a hagyományok megújítására törekedett, el tudta érni azt, hogy a 60-as évektől a tudásátadás egyik formájaként elindította az „A, B, C” kategóriás szakkörvezetői szakmai képzéseket, és mint említettem, 1974 óta felmenő rendszerben bemutatkozási lehetőséget nyújt az alkotóknak, a közönségnek pedig betekintést kínál, a kiállítások révén, a tárgyalakító közösségek hagyományos és új törekvéseibe. Itt kell megemlíteni az országszerte létrejött kézműves szakkörökön kívül a játszóházi mozgalmat, a kézműves alkotóházak sorát, a létrejövő szakmai civil szervezeteket, melyek mind azt bizonyítják: van igény e régi forrásokból merítő kultúra iránt. Szükség pedig azért van ezekre a fórumokra, szerveződésekre, mert e tradicionális tárgyalakításra meg kell tanítani az ez iránt érdeklődőket, hisz annak generációk közti átadása megszűnt. További eredmény volt a rendszerváltással egy időben elindult iskolarendszerű kézműves oktatás és az iskolarendszeren kívüli kézműves felnőttképzés is. Távlatos cél e tárgyi kultúra ismereteinek beemelése az alapfokú oktatásba, a felsőoktatásba, és a szakképzés reformjára is szükség lenne e területen.

Jelenleg ismét erősödőben van a népi gyökerekkel rendelkező tárgyalakítás használati funkciójának előtérbe kerülése, mely korunk igényeihez igazodva, valószínűleg egy újabb hullámot indít el e téren, és végleg felváltja a „vitrinkultúrát” az új utak keresésének eredményeként létrejövő, a ma emberének szükségleteit figyelembe vevő, funkcionális új szemléletű tárgyak/eszközök sora. A kedvező változás egyben talán kiutat jelenthet az e területen igényesen dolgozó mestereket, műhelyeket sújtó keresleti mélyrepülésből is.

Mindez persze nem jöhetne létre a népművészetet tudományosan kutató háttér nélkül. A magyar népművészet „felfedezése” a 19. század végén megtörtént. Ebben nagy szerepe volt a millenniumi ünnepeknek. Megindult a gyűjtés, kutatás, melynek eredményeként számtalan egyedi (mű)tárgy került az éppen az idő tájt alakuló múzeumokba. Ezt követően megindult a felgyűjtött anyag feldolgozása, a kutatási eredmények közzétevése, bemutatása. Mindezek fontos szerepet játszanak abban, hogy ma az alkotók a gyökerek ismeretében és a komoly szakmai kutatómunka eredményeit felhasználva fogalmazzák át a magyarság hagyományos tárgykultúráját, a mai igényeknek megfelelően. Ez a továbbélő-formálódó hagyomány identitásunk szerves része, mert ettől vagyunk a világ kulturális sokszínűségének egy sajátosan egyedi változata. Ez a tárgykultúra a miénk, csak ránk jellemző, így nemzeti azonosság tudatunk őrzésében is mértékadó szerepet játszik.

Mindezek után térjünk vissza a kiállításokhoz, melyet megelőz az Oktatási és Kulturális Minisztérium (azóta Nemzeti Erőforrás Minisztériuma), a Hagyományok Háza és a Népművészeti Egyesületek Szövetsége közös felhívása. A meghirdetőkhoz csatlakozik régióként egy-egy kijelölt intézmény, civil szervezet, a mi esetünkben – Nyugat-dunántúli régió – a Zala Megyei Népművészeti Egyesület, amely a régiós pályázatot meghirdette és lebonyolította. A korábbi kiállítások megyei és országos szinten zajlottak, ám ez évtől új koncepcióban, régiós és országos szinteken szerveződött a pályázat és a kiállítások megvalósítása. A megyénkénti szervezés igen nagy koordinációs feladatot rótt a Hagyományok Házára, és annak elődintézményeire. A régiókénti szervezés kevesebb egyeztetést kíván a központi meghirdetők oldaláról, ám sokkal nagyobbat a régiós központoktól. Mindezzel együtt azonban, úgy érzem, gördülékenyebbé vált a szervezés.

A pályázati kiírásokban megjelennek azok a fontos tartalmi elemek, időpontok, helyszínek, amelyek a lebonyolítás során a pályázók számára fontos támpontot jelentenek.

A pályázat lebonyolításának anyagi költségeit egyetlen szervezet sem tudná felvállalni, éppen ezért a Hagyományok Háza és a régiós szervezők még 2009 őszén pályázatot nyújtottak be az NKA-hoz, ahol az előírt kötelező önrész mellé megszerezhették a hiányzó pénzügyi forrásokat. Itt kell megemlítenem azt az önkéntes munkát, melyet az alkotók ajánlottak fel a kiállítási anyag gyűjtésekor, valamint a kiállítás rendezése, majd csomagolása, szállítása során. Ha ezt összességében kellene kifejezni, kb. félmillió forintot tenne ki.

A pályázat lebonyolítása során a régió megfelelő intézményeivel működtünk együtt a siker érdekében. Ki kell emelnem a Győr-Moson-Sopron megyei Bartók Béla Megyei Múvelődési Kht-val való együttműködést, bennük megbízható partnerre találtunk.

A pályázat a tárgyalgó népművészet, népi kismesterségek minden területére, ágára kiterjedt. Így a történeti és paraszti hímzés, a csipke, a képfestés, a viselet, a népi ékszer, a szőttes, a nemez, a faművesség (használati tárgyak, bútorok, játékok), csont- és szarufaragás, a kovácsmesterség, a fazekasság, a bőrművesség, a szalma- csuhé-gyékény- és vesszőfonás, a mézeskalács, a hímes tojás és a gyermekjáték egyaránt szerepelt a kiírásban. A pályázaton egyéni alkotók és a közösségek is indulhattak.

Ezúttal olyan alkotásokat vártak a meghirdetők, melyek a hagyományos népművészetből merítenek, de a mai környezet-, lakás- és viseletkultúránkba beilleszthetőek, különös tekintettel a funkcionálisan összetartozó tárgy együttesekre (lakókörnyezet, gyermekszoba, konyha, étkező, szoba berendezése, falusi vendéglátás, öltözők stb.).

Fontos kritérium volt, hogy csak új művekkel lehetett pályázni, valamint a 2005. óta megrendezett országos szakági pályázatokon szerepelt alkotásokkal. Újdonságnak számított, hogy a Népi Iparművészeti Zsűri által minősített alkotások is részt vehettek a pályázaton, hiszen a cél az elmúlt öt év legszínvonalasabb népi kézműves alkotásainak reprezentatív bemutatása. (A megelőző években a zsűri számmal rendelkező alkotások nem kerülhettek be a pályázati anyagba, ezzel jelentősen csökkentve a bemutatható anyag nagyságrendjét.)

A kiállítás célja, a régióban és országos keretek között is, a tárgyalgó népművészet, népi iparművészet alkotóinak megszólítása, egyben lehetőség nyújtása az elmúlt néhány évben készült munkáik bemutatására. Ezzel is segítve szakmai fejlődésüket, hiszen fontos az a visszajelzés, mely a zsűri ítéletében fejeződik ki. Mindezen kívüli cél

Nyugat-dunántúli szobabelső – a Velemi Stúdió Gránátalma-díjas közösségi munkája

A XV. Országos Néprajzi kiállítás megnyitója – a Néprajzi Múzeumban

tevékenységük megismertetése az érdeklődők minél szélesebb körével. (Az innen érkező vélemények is megerősítették az alkotók és az azokat támogatók körében azt a hitet, hogy erre a tevékenységre szükség van. Erről tanúskodnak a vendégkönyv oldalai.) A kiállítás egyben a régió sokszínű kulturális életét gazdagítva, a meglévő szellemi és tárgyi értékeket felmutatva segít annak a munkának a megbecsülésében, melyet népművészeink, népi iparművészeink végeznek. Ezzel a magyarság kultúrájának nem csak a megőrzésében, hanem jellegzetességeinek felmutatásával, azt továbbfejlesztve, népszerűsítésében is jelentős szerepet vállalnak alkotásaik, munkásságuk révén. Tisztelet ezért valamennyiüknek. Továbbá nem titkolt az a cél sem, hogy felhívjuk a figyelmet – a turistaközpontjainkat, a vásárokat, üzleteket elárasztó, többnyire igénytelen, nem kézműves munkával előállított, de „magyar népművészetként” árusított tárgyak mellett –: van másfajta hiteles és igényes, esztétikus megjelenésű tárgykultúra régiókban, országunkban. Mivel a pályázatot a történelmi Magyarország területére hirdették, így a nyugat-dunántúli régióba tartoztak Győr-Moson-Sopron-, Vas-, Zala megye és a Muravidék alkotói, alkotó közösségei. A pályázati felhívást közzétettük a napilapokban, és népszerűsítettük interneten, egyéb médiumokban.

Régióként, így nálunk is előzsűri válogatta ki azokat a műveket, melyek bemutatásra kerülhettek a regionális kiállításon, a Nyugat-Dunántúl esetében Zalaegerszegen. A zsűri tagjai voltak: Csupor István etnográfus, Gombosi Beatrix etnográfus, Mónus Béla fafaragó, Katona Edit etnográfus, Marx Mária etnográfus. A zsűrizésre beérkezett anyag mennyiségét tekintve régiókban (garnitúra 1 darabnak számít), közel 1200 bírálatra váró tárgy volt, melyet 135 alkotó, alkotócsoporthoz nyújtott be. A zsűri 3 kategóriára osztotta fel a beérkezett anyagot. Egy részük nem felelt meg a jelenlegi szakmai elvárásoknak. Más részük regionális kiállításra érdemes, a java pedig az országos zsűri elé került. Az utóbbi kategóriába 75 alkotó, alkotócsoporthoz 320 tárgy tartozott. A kiállításon tehát az utóbbi két kategória anyagát mutattuk be, ez mennyiségét tekintve 104 alkotótól 820 tárgyat jelentett. Ez egyben azt is jelentette, hogy az adott kiállítóteremben – a Göcseji Múzeum időszakos kiállítótermében – kellett ezt az anyagmennyiséget elhelyezni úgy, hogy az áttekinthető, élvezhető, esztétikailag vállalható legyen. A rendezés során éltünk a kiemelés-mellérendelés eszközével, és érthetően nem lehetett minden művet (kollekciót) teljes méretében bemutatni. Ám a tárgyak jellegzetes nézetének megtartásával lehetett „menteni” e helyzetet.

A kiemelés főként azoknál a tárgyaknál alkalmaztam, melyek a hagyományos népművészetből merítve, ma is használati értékkel bíró alkotások. Érvényesítve a pályázat fő szempontját, hogy nem „dísz tárgyak”, múzeumi másolatok készítése a cél, hanem a hagyományból merítve, az új használati tárgyak megalkotását preferálja a szakma.

Itt elérhetünk ahhoz a kívánalomhoz, hogy a népművészet, népi iparművészet találkozhat a „magas művészethez” tartozó iparművészettel. Erre már az előző, 2005-ös országos kiállításon is történt kísérlet, melyről Borbély Jolán, a téma kiváló ismerője a következőket írta értékelő tárlatvezetőjében:

„A kilencedik teremben „Tovább lépés” címmel mutatjuk be azokat a pályázati munkákat, amiket hitünk szerint „iparművészek” is készíthettek volna. Sajnálatos módon nálunk még mindig, elvállik a népművészet a hivatásos iparművészettől. Európa ebben is megelőz bennünket. Ott csak egyfajta érték van: a művészi, esztétikai érték.”

A nyugat-dunántúli régiós kiállítás 2010. július 3-án nyílt meg a zalaegerszegi Göcseji Múzeumban, illetve a múzeum előtti árnyas téren. A megnyitó során, a köszöntő elhangzása után a szervező Zala Megyei Népművészeti Egyesület nevében Skrabut Éva elnök mondta el a pályázattal kapcsolatos hivatalos adatokat, információkat, majd Szabó Zoltán etnográfus, a Hagyományok Házána osztályvezetője nyitotta meg a tárlatot. Ezt követően adták át a pályázati anyagot benyújtó alkotók számára az eseményre készült okleveleket, emléklapokat.

A kiállítás épp a fő turista szezonra esett, július 3-tól augusztus 25-ig. A vendégkönyvből tudtuk nyomon követni, hogy sok messziről érkezett látogatója is volt a tárlatnak. Az elismerő vélemények, bejegyzések megerősítenek bennünket szervezőket és a mestereket is abban, hogy van értelme az effajta ismeretkövetítésnek, bemutatónak. (A régiós kiállítás fotói megtekinthetőek a Zala Megyei Népművészeti Egyesület honlapján: www.zalanepmuveszet.hu)

A regionális kiállítások zárását követően szeptemberben került sor az ország minden régiójából összegyűlt anyag országos zsűrizésére és a díjazott alkotások kiválasztására. A XV. Országos Népművészeti Kiállítás Élő népművészet címmel 2010. október 29-től, 2011. március 27-ig Budapesten a Néprajzi Múzeumban látogatható. A szakma számára nagy öröm, hogy hosszú évek után, ismét ez az intézmény ad otthont a rangos összmagyar népművészeti szemlének.

A nyugat-dunántúli régió díjazottjai:

Bútor:

Gránátalma díj: Velemi Stúdió Alkotócsoportja, Velem
Bronz oklevél: Jován János Attila, Népművészet Ifjú Mestere, Kemencsentedmárton

Fa és kéreg munkák:

Arany oklevél: Balogh Mihály, népi iparművész, Hottó
Harasztovics Róbert, Népművészet Ifjú Mestere, népi iparművész, Ostffyasszonyfa
Ezüst oklevél: Jankovics Tamás, népi iparművész, Keszthely

Hímzés

Gránátalma-díj: Varga Mária, népi iparművész, Sitke

Arany oklevél: Domján Zsuzsanna, népi iparművész - Parragi Ágnes, népi iparművész, Zalaegerszeg
Csapó Frigyesné, népi iparművész, Mosonmagyaróvár
Ezüst oklevél: Kerekes Endréné, népi iparművész, Gelse
Antalosič Darinka, népi iparművész, Petesháza, Szlovénia
Jandl Olga, népi iparművész, Lendva, Szlovénia
Bronz oklevél: Székely Erzsébet, népi iparművész, Győr
Beszprémy Józsefné, Népművészet Mestere, Sárvár

Viselet

Bronz oklevél: Takács Zsuzsanna, népi iparművész, Népművészet Ifjú Mestere - Török Andrásné népi iparművész, Zalaegerszeg

Csipke:

Gránátalma díj: Balogh Lajosné, Király Zsiga díjas népi iparművész,
Zalaegerszeg
Ezüst oklevél: Kézművesek Háza Csipkekészítő Stúdió, Zalaegerszeg
Vezető: Takács Zsuzsánna népi iparművész

Szöttes:

Arany oklevél: Erdélyiné Horváth Gabriella, népi iparművész, Győr

Fazekasság:

Arany oklevél: Ifj. Albert Attila, fazekas, Magyarszombatfa
Ezüst oklevél: Nagy Orsolya, fazekas, Keszthely
Bronz oklevél: Kollár Szabolcs, népi iparművész, Gyenesdiás
Csuti Tibor, a Népművészet Ifjú Mestere, népi iparművész, Zalaegerszeg

Fémművesség:

Ezüst oklevél: Takács István, népi iparművész, Zalaszentbalázs

Bőrművesség:

Ezüst oklevél: Dancsecs Diána, népi iparművész, Keszthely

Szálasanyag:

Gránátalma díj: Pados Zoltán, kosárfonó, Bejczygyertyános

Hímestojás:

Arany oklevél: Tamásné Geröly Mária, népi iparművész,
Gyöngyösfalu

Életműdíj: A Népművészeti Egyesületek Szövetsége különdíja

Gál János fafaragó, Népművészet Mestere, Seregélyes, posztumusz
(A Gébárti Kézművesek Háza gondnoka volt 1983-tól 1987-ig.)

A március végéig látható kiállítást számos program kíséri: lesznek kézműves foglalkozások, szakmai események, koncertek, és például divatbemutató is, amelyen a népművészetből ihletet merítő, de ma is hordható viseleteket láthatnak az érdeklődők.

Végül a kiállítás létrejöttéért köszönet jár azon szervezeteknek, intézményeknek, munkatársaknak, minden segítőnek, a Nemzeti Kulturális Alapnak, akik bármilyen módon hozzájárultak a kiállítás létrejöttéhez. Legelsősorban pedig azoknak az alkotóknak, akik még e hajszolt világban is vállalják a tárgyalható népművészet, a kézműves mesterségek ápolásának, továbbélésének és továbbadásának nemes szenvedélyét és hivatását.

Hetési és zalai
hímzések és
öltözet. (Az
öltözetet tervezte,
készítette
Takács Zsuzsánna)

